

**Georgian Aviation University
NGO «International Educators
and Scientists Foundation»**

**INTERNATIONAL SECURITY STUDIOS:
managerial, economic, technical, legal,
environmental, informative
and psychological aspects**

*international
collective
monograph*

Tbilisi, Georgia – 2023

УДК 327(100)-049.5

M 58

DOI 10.5281/zenodo.7825520

*Recommended for publication by the academic council of Georgian Aviation University
(protocol №. 16/23 dated 24.03.2023)*

Editorial committee:

Nika Tikanashvili, Dean of Engineering Faculty, Associate Professor, Aviation University of Georgia, (Tbilisi, Georgia); Georgian Aviation University (Tbilisi, Georgia);

Giorgi Evgenidze, Dean of Faculty of Business Administration, Georgian Aviation University (Tbilisi, Georgia);

Andro Maisuradze, Head of the scientific-Research Center, Professor, Georgian Aviation University (Tbilisi, Georgia);

Oleg Batiuk, Doctor of Law, Chairman of the Board of the NGO "IESF" (Kyiv, Ukraine);

Zinaida Smutchak, Doctor of Economic sciences, Professor, Professor of Department of Economics, Entrepreneurship and Management, Educational and Scientific Institute of Management and Psychology of State Higher Educational Institution «University of Educational Management», member of the supervisory board of the NGO "IESF" (Kyiv, Ukraine);

Olha Balynska, Doctor of Law, Professor, Vice-rector of Lviv State University of Internal Affairs (Lviv, Ukraine).

Reviewers:

Iryna Hora, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor National Academy of Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine);

Robert Khachidze, Senior Scientist of Scientific-Research Center, Professor, Georgian Aviation University (Tbilisi, Georgia);

Oleksandr Komisarov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Deputy Head of the Faculty of Combat-service activity of National guard of Ukraine of Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, colonel (Kyiv, Ukraine).

M 58 International security studios: managerial, economic, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Georgian Aviation University. Tbilisi, Georgia 2023. – 1438 p.

The collective monograph is the result of the generalization of the conceptual work of scientists who consider current topics from such fields of knowledge as: management, management, technical sciences, law, ecology, information sciences and psychological sciences through the prism of international security studies. Content-functional lines and the key direction of the study of psycho- and sociogenesis of personality in age and pedagogical dimensions through the prism of revitalization are highlighted by each researcher in the context of the implementation of an individual sub-theme.

For scientists, educational staff, PhD candidates, masters of educational institutions, university faculties, stakeholders, managers and employees of management bodies at various hierarchical levels, and for everyone, who is interested in current problems of management, technical sciences, law, ecology, information sciences and psychological sciences through the prism of international security studies.

ISSN 1512-4916

© Georgian Aviation University 2023;

© NGO " IESF " 2023;

© The collective of authors 2023.

ДРАМАТУРГІЧНИЙ ДИСКУРС ВІЙНИ В ОПТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ “КОТЯЧИХ” СЮЖЕТІВ: ЕКОКРИТКА, МЕНТАЛЬНІ МАТРИЦІ, “КОТОТЕРАПІЯ”, ТОТЕМНИЙ КОД

Olena Bondareva

Doctor of Philology, Professor
Chef Researcher of the department
of Ukrainian literature Comparativistics
and Grinchenko Studies,
Faculty of Ukrainian philology, culture and art,
Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine
o.bondareva@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7126-452X>

Анотація. У статті розглянуто сучасні твори української драматургії про війну ХХІ століття, в яких персонажами є коти – або у взаємодії з персонажами-людьми, або ж поза нею. Провідною аналітичною оптикою обрано екокритичну теорію, зріз актуальних положень якої представлено з опертям на студії українських і зарубіжних учених, що працюють у цій літературно-критичній парадигмі. Проаналізовані драматургічні тексти увиразнюють сучасну українську екокритику як реляційну систему, відкриту до взаємодії з іншими теоретичними методологіями гуманітарного знання ХХІ століття. Війна особливо відтінила спільні теоретичні поля екокритики, теорій ідентичності та сучасних деколоніальних практик. Для української культури надзвичайно важливою зараз вбачається необхідність створити зриму дистанціювання від російської колоніальної культури/літератури та незворотно подолати відведену українцям позицію колоніальних “жертв”. Українська ментальна прошивка з її життєствердними загальними наративами культури сприяє досягненню цієї мети, а прив’язаність до спільного колоніального культурного поля, навпаки, руйнує такі перспективи. Поза межами драматургії активне продукування “котячих” сюжетів у літературі, візуальних мистецтвах, кінематографі, неоміфології тощо перетворюється на потужний контрдискурс, яким утверджується колективна народна природа майбутньої української перемоги.

Ключові слова: анімалістичний код; деколоніальність; драматургія; екокритика; ідентичність; контрдискурс.

Вступ. Як російська агресія проти України від лютого-березня 2014 року, так і повномасштабна війна, розпочата Росією 24 лютого 2022 року спричинили появу в сучасній українській драматургії великого масиву текстів, у яких війну інтерпретовано або очима тварин, або з проєкцією на їх переживання воєнних подій поряд із людьми. Відтак екокритика, відносно маргінальна у сучасному українському літературознавстві, стає однією з найактуальніших методологій дослідження подібних текстів.

“Сучасна гуманітаристика все частіше звертається до висвітлення питань не-людей”¹, – відзначала Алла Полторацька, досліджуючи сучасну європейську прозу. Переживання та емоції війни нерідко дуже важко передати словами та образами людей або людськими емоціями, які би не були надто площинними чи пафосними. І тут в інструментарій митців потрапляють метонімічні перенесення потрясінь, які переживають люди, у сферу нібито олюднених переживань домашніх тварин: це дозволяє створити певну відстороненість та ілюзію “об’єктивності” емоцій в оповіді, адже до своїх хатніх улюбленців людина завжди ставиться емпатійно та доволі гостро відчуває їхні страждання.

До того ж ще на зорі зародження екокрітики весь світ живої природи, включно з людиною і тваринами, розглядався як цілісний та органічний: Рейчел Карсон у книзі “Тиха весна” інтерпретує цей світ як “awebofinterwovenlives” – переплетіння пов’язаних між собою живих організмів². У такому контексті екокрітичні підходи суттєво розширюють арсенал літературно-критичних практик³. Логічно, що війна, руйнуючи звичний світ української людини, в який завжди органічно були включені домашні/хатні тварини, робить цих тварин активними учасниками українського спротиву і яскравими емоційними нараторами або протагоністами.

Першим твором періоду війни, де доля домашніх тварин щільно була вмонтована у долю людей на окупованих територіях, стала п’єса Неди Нежданой “Кицька на спогад про темінь” (2014 р.), а першою книгою, в якій війна інтерпретувалася голосом тварини – роман Віталія Запеки “Цуцик” (2017 р.), в основі якого – “люди, людяність, радість життя та біль втрат очима собачати, що з’явилося на світ під час війни, росте та пізнає світ з усіма його небезпеками та принадами”⁴.

Світлана Маценка, осмислюючи модель “культурної екології”, запропоновану та обґрунтовану німецьким літературознавцем Губертом Цапфом, показує, як зближення з природним світом усередині системи віддаляє саму літературу “від мисленневої системи, заснованої на бінарних опозиціях”, і наближає її до “реляційної системи”, адже “література за своєю специфікою здатна осмислювати екологічний вимір дискурсу, кодуючи і передаючи культурне знання та культурний досвід, опираючись при цьому на імагінаційну трансформацію реального, свою семантичну відкритість та естетичну реконструкцію знання та досвіду”⁵. На прикладах текстів сучасної української драматургії про війну, у яких тварини-коти або взаємодіють із людьми, або

¹ Полторацька А. Екоцентрична парадигма твору О.Токарчук “Веди свій плуг понад кістками мертвих”. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2020. Вип.2 (93). С.26.

² Carson R. *Silent Spring*, Fortieth Anniversary Edition. Boston: Houghton Mifflin, 2002. P.56.

³ Статкевич Л. Теоретико-методологічні форманти сучасної екокрітики. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія “філологія”. 2017. Вип. 76. С.103.

⁴ Скасків І. Віталій Запека “Цуцик”. URL: <https://chytay-ua.com/blog.php?id=826>

⁵ Маценка С. Література як культурна екологія. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”]. Серія: Філологія. Літературознавство. 2016. Т.271. Вип. 259. С.24.

ведуть автономну від них оповідь, ми і розглянемо, як художнє письмо стає такою реляційною екокритичною системою.

Екокритична теорія як підґрунтя для мистецьких розмислів про війну.

У західноєвропейському літературознавстві неодноразово звучали закиди екокритичній теорії щодо її теоретичної бідності та обмеженості. Так, у войовничому ставленні до критичної теорії загалом екокритику звинувачує Джон Пархем у статті “Бідність екокритичної теорії”, маючи на увазі насамперед несприйняття цією методологією сукупності підходів, течій та теоретичних дискурсів, які піддають аналізу і критиці суспільство, культуру та стосунки між ними з огляду на сучасні досягнення соціальних та гуманітарних наук, а також на міждисциплінарний / трансдисциплінарний характер сучасного знання і зростаючу рефлексивну політизацію як своєрідний науковий феномен⁶. Водночас у збірці “Природа в літературних і культурних дослідженнях” Кетрін Герсдорф та Сільвія Майєр засвідчують, що недовіра до екокритичної теорії перероджується у намагання суттєво розширити її теоретичні обрії, що ми бачимо, наприклад, у сучасних працях Девіда Абрама, Лоуренса Купе, Кевіна Гатчінгса, Дани Філіпс, Тімоті Мортон, Акселя Губоді та Кейт Рігбі.

Пітер Баррі специфіку екокритичного прочитання літературного тексту вбачає у “посилений чутливості” до природного виміру, який раніше не отримував належної уваги⁷, заакцентувавши, зокрема, на “рефлексивних творах топографічного характеру”, на “локальній літературі”⁸. Тобто, у центрі такого наукового пошуку опиняється літературна репрезентація світу природи або як цілісної, або як дискретної системи. Ірина Яковенко засвідчує, що саме з часів українського перекладу цієї праці в український літературознавчий дискурс входить само поняття “екокритики”⁹, а Інна Сухенко звертає увагу, що для Пітера Баррі важливим є “несоціальний характер сучасних екокритичних досліджень”¹⁰.

Водночас британський літературознавець та філософ Террі Іглтон у праці “Після теорії” наголошує, що сама теорія виникає тоді, коли наші міркування потребують нової теоретичної самосвідомості, що ми вже не можемо сприймати попередні теоретичні рефлексії як належне¹¹. Саме це в останнє десятиліття відбувається з екокритичною теорією, і це надихаючі зрушення.

У колективній монографії “Екокритична теорія: нові європейські підходи”, створеній 2011 р. на базі Університету преси у Вірджинії, та у великій

⁶ Green M. Cultural studies // A Dictionary of Cultural and Critical Theory / Eds. M. Payne, J. R. Barbera. Oxford, UK; Cambridge, USA: Wiley-Blackwell 1998.

⁷ Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пер. з англ. Київ: Смолоскип, 2008. С.303.

⁸ Там само, с.310.

⁹ Яковенко І. Літературні екокритичні студії в США та Україні: теоретичні аспекти. Кременецькі компаративні студії. Вип. IX. 2019. С.

¹⁰ Сухенко І. М. Екокритичні орієнтири на сучасному етапі літературознавчих досліджень: проблема визначення. Актуальні проблеми та перспективи дослідження літератури зарубіжних країн. Сімферополь: Кримський Архів, 2011. С.262.

¹¹ Eagleton T. After Theory. London: Penguin Books, 2004.

теоретичній передмові до неї¹² здійснено вражаючу спробу поєднати досягнення сучасної гуманітарної теорії та екокритичних практик: кожному з авторів було запропоновано взяти один із сучасних теоретичних підходів, переважно європейських, який демонструє акцентований потенціал для екокритичного прочитання літератури та культури, й застосувати його до інтерпретації обраного художнього тексту. Автори передмови наголошують на цінних ранніх спробах екокритичної теоретизації, наприклад: на адаптації Патріком Мерфі положень Михаїла Бахтіна до моделей екофеміністичної критики; на точках збігу між постструктуралістською критикою та сучасним екологічним мисленням, виокремлених Сью Еллен Кемпбелл тощо.

Аксель Губоді та Кейт Рігбі також чітко позиціонують розмежування американської та європейської екокритики – причому не лише за географічним принципом: з огляду на розмаїття мов і культур на європейському континенті вони вважають європейських мислителів “більш відкритими до поглядів, що входять до традиційних екологічних припущень про дихотомію природи і культури та сприймають природу як культурну відповідальність і проєкт”¹³: це дозволяє просувати наративи відносності культурних цінностей і універсальні, позаідентичнісні моделі взаємодії людини та природи. Континентальні європейці, на думку вченого, тут менше схильні говорити про природу у контексті національної ідентичності, на відміну від американців, для яких усе ще важливим лишається зв’язок природи та ідентичності (що ми бачимо, наприклад, у праці Джона Андерсона Ешфорда “Екокритичне богослов’я”¹⁴, в якій стосунки людства з живою природою та природним середовищем прочитуються через теологічну лінзу). Завдяки широким апеляціям до сучасного теоретичного знання у праці “Екокритична теорія: нові європейські підходи” екокритика збагатилася включенням у такі широкі теоретичні контексти, як: пам’ять та політики пам’яті, культурна пам’ять; культурна антропологія; феноменологія та перевизначення місця людей у природному світі; етика та політика відмінностей/ідентичностей, дослідження Іншого; зрештою – теорія систем та Хаосу. Зокрема, важливо відзначити що, хоча “дослідження пам’яті, здавалося би, стурбовані політикою, а не природою, та часом, а не місцем”, вони доволі близькі екокритиці, оскільки “місця/місця пам’яті” стають “центрами багатьох текстів, у яких побудова ідентичності переплітається з питаннями нашої взаємодії з природою. І в художній, і в нехудожній літературі символічні “фігури пам’яті” також забезпечують вузли інтертекстуального посилання, які часто мають екосоціальне значення. Дослідження пам’яті зосереджені на адаптації існуючих тропів і топосів у контексті колективних переговорів про цінності та

---

¹² Rigby C., Goodbody A. [Prepublication manuscript for *Ecocritical Theory: New European Approaches*, edited by Axel Goodbody and Kate Rigby, University of Virginia Press 2011, 1-14.]. URL: <https://www.researchgate.net/search.Search.html?query=Ecocritical+Theory%3A+New+European+Approaches&type=publication>

¹³ Там само.

¹⁴ Ashford, J. *Ecocritical theology: neo-pastoral themes in American fiction from 1960 to the present*. McFarland & Company, Inc., Publishers, 2012. 208 p.

конструювання ідентичності, що може дати нове розуміння значення літературних репрезентацій природи”¹⁵.

Сьогодні ми маємо унікальну можливість презентувати світу український варіант екотеорії та екокритики, оскільки гаряча фаза повноформатної російсько-української війни гостро поставила питання самої української ідентичності на тлі руйнування основ самого життя і загрози для всіх екосистем. Відтак наша сучасна екокритика не може відцуратися тих смислових полів, які традиційно вбачаються соціальними та політизованими, адже це може бути дискурс про глобальну смислову вертикаль, яка пронизує всю українську культуру у її багатовіковій діахронії. Зараз це те смислове поле, яке унаочнює нашу кардинальну відмінність від росіян, остаточно вириває нас з лещат їхнього міфу про один народ, чим особливо актуалізується сучасне екорітичне поле в українській транскрипції культури і теорії.

Ментальна “прошивка”: наскільки це важливо для екокритичної художньої практики? Те, що прийнято називати “ментальністю”, соціальний психолог Олег Покальчук називає “патернами”, “прошивкою”¹⁶, а лінгвокультуролог Роман Кісь – “соціокультурним простором” або “середовищем певних життєформ”, що є локальним фрагментом “дискурсивно сконструйованого світообразу з усіма його імажинативно-ейдетичними, аксіологічними, соціо-нормативними (а також конвенційно-поведінковими) та семіотичними (зокрема – символічними) аспектами”¹⁷.

У цьому плані абсолютно знаковою можна вважати сучасну інтерпретацію Володимиром Дібровою поезії Тараса Шевченка “Садок вишневий коло хати...”, в якій через “хату” і “садок” для українців “проходить вісь світу, пульсує джерело їхньої сили і їхніх уявлень про Всесвіт”, це сакральний приватний простір, “на який не мають зазіхати ні сусіди, ні держава”, в якому за ритми править дзижчання комах навесні, даруючи розкіш “відчувати благодать і повноту буття”¹⁸. Така мікромодель абсолютно вписується у макромодель упорядкованого Космосу, стає його органічною цеглинкою. У подібному сакральному приватному просторі є власні екологічні аксіоми, тут (згадаємо добрим словом драматурга Ярослава Верещака) “розподіл на людей, Птахів, Рослин, Тварин – умовний. Це усміх Божий, лагідний каприз. Насправді ж існує одна-єдина безконечна душа, і всі ми – часточка її”¹⁹. Прикладом того, що для сучасного молодого українця-воїна така модель відчуття себе у світі є досі актуальною та визначальною, може бути прекрасна поезія нашого захисника

¹⁵ Rigby C., Goodbody A. [Prepublication manuscript for Ecocritical Theory...]

¹⁶ Семків В. “Росія культивує смерть і підживлюється нею”: розмова з Олегом Покальчуком. Локальна історія. 2022. № 6-7. С.97.

¹⁷ Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору). Львів: Інститут народознавства України, 2021. С.7.

¹⁸ Діброва В. Свіжим оком. Тарас Шевченко для сучасного читача. Київ: Видавництво “Білка”, 2021. С.34,35.

¹⁹ Верещака Я. Душа моя зі шрамом на коліні. Страйк ілюзій: антологія сучасної української драматургії. Київ: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2004. С.137.

Павла Вишебаби “Доньці”, особливо у виконанні разом із воїнами 68 окремої егерської бригади ЗСУ:

*Тільки не пиши мені про війну.
Розкажи, чи є біля тебе сад,
Чи там повзають равлики по в'юну,
Чи ти чуєш коників і цикад,
І як люди кличуть своїх котів
В тих далеких-далеких від нас краях...
Те, чого найбільше би я хотів, –
Щоб не було смутку в твоїх рядках.
Чи цвіте там вишня і абрикос?
І, якщо подарують тобі букет,
Розкажи, як добре нам тут жилось!
Не розкажуй, як бігла ти від ракет...²⁰ [Вишебаба].*

Ми бачимо, що запитання батька-воїна до доньки, яка стала вимушеною біженкою в європейську країну, стосуються головним чином того, чи є біля неї той ментальний “космос”-“сад” з квітучими деревами, дзижчанням комах, свійським котиком, обжитим подвір'ям; у той же час його меседж до дитини – це не про страждання і біль, а про гармонію у слаській країні в мирні часи та про віру у повернення доньки, коли батько разом зі своїми побратимами здобудуть перемогу.

Якщо ми візьмемо до порівняння ландшафт довкола оселі у російській глибинці, який має безліч відкритих фотовізуалізацій, здебільшого хтонічно-постапокаліптичних, то ми не знайдемо в ньому навіть невеличких слідів цієї космічної гармонії: натомість нас вражатиме наступ диких сил безладдя/хаосу на людину та її простір – аж до проникнення цієї хтоніки всередину не тільки житла, але й самої людини та її ества, чим, власне, оформлюється “не-людина” у найгіршому значенні цього образу – “нелюдь”, той, що остаточно втратив право бути людиною.

“Прошивка” формує і відповідні моделі поведінки, незалежно від того, йдеться про мирні часи або про війну.

Ці цивілізаційно відмінні моделі демонструє ставлення не лише до людського життя, а, наприклад, до тварин, яке для більшості українців наочно візуалізувалося після 24 лютого.

Так, під прицільним вогнем росіян опинилися фермерські підприємства у Київській, Донецькій, Луганській, Чернігівській, Сумській, Харківській, Запорізькій, Миколаївській та Херсонській областях України, смерті тварин у таких господарствах обраховувалися страшними цифрами: за 12 місяців війни було підтверджено загибель понад 6 тисяч корів, близько 100 тисяч свиней, понад 4,5 мільйонів фермерських птахів, але це не остаточні цифри. Було повністю знищено чимало рибних господарств. У Бородянському притулку для

²⁰ Вишебаба П. Доньці. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XKPOt-aLp2o>

тварин із майже 500 тварин вижило лише 150, але вони були дуже хворі, голодні та зневоднені, оскільки понад місяць існували без їжі та води, а російські окупанти не підпускали до притулку місцевих мешканців. Після деокупації Київщини, Чернігівщини, Сумщини відкрилися страшні картини розіп'ятих на парканах курей, собак, по яких окупанти стріляли як по живих мішенях, тварин з опіками, яким підпалювали шкіру, поранених диких тварин, які ставали жертвами обстрілів. В екопарку під Києвом окупанти вбили рідкісних тварин – альпаків, шотландську корову, лам, угорську сюрку, близько 20 страусів. Прицільним бомбардуванням було знищено притулок для тварин Best Friends у Макарівському районі Київської області²¹. Свої знущання над тваринами російські солдати знімали на телефони та розміщали фото і відео у соціальних мережах, демонструючи, що насправду їм не було різниці, що нищити на українській землі – мирних людей, житло, притулки, зоопарки фермерські господарства або ж цілі міста.

Якщо росіяни на окупованих територіях жорстоко знущалися не лише з людей, але і з тварин, то українці демонстрували зовсім інше ставлення до тварин упродовж будь-якого епізоду війни.

Українці вразили ті країни, куди евакуювалися на початку війни, тим, що ледь не кожна родина перетинала кордон зі своїми хатніми тваринами, навіть розуміючи, що з тваринкою важче буде прилаштуватися у чужих людей або у волонтерському просторі. Тваринок брали з собою у бомбосховища, годували залишених, забирали до себе нічиїх хворих та голодних, шукали, як порятувати тих, кого позакривали у квартирах, не руйнуючи при цьому чиесь вціліле житло. У мережі є безліч фото і відео, як навіть під час виконання бойових завдань українські військові годують тварин, передають їх волонтерам, відправляють родинам додому.

Олег Покальчук дає роз'яснення у відмінності головних поведінкових патернів українців та росіян через діаметральні вектори загальної спрямованості культури: “Україна – це система, яка тягнє до життя, до розвитку, до любови. Це цивілізація Ероса. Росія – цивілізація Танатоса. Вона культивує смерть як явище і живиться нею”²².

Особливостями українських екокритичних розвідок, пов'язаних із війною, можна вважати їх тісний зв'язок з ментальними матрицями українства. Так само у п'єсах про сучасну російсько-українську війну розмова драматургів із суспільством сьогодні не може відбуватися поза межами соціального та поза вимірами української ідентичності, навіть коли на передній план виступає екокритична тематика.

Неда Неждана vs Лена Лягушонкова: українська/російська “прошивка”. Зупинюся докладніше на порівнянні двох драматургічних текстів

---

²¹ Хмельницька В. Їдять собак і бомблять зоопарки: як російські військові нещадно знущаються з тварин (відео 18+). URL: <https://tsn.ua/ato/yidyat-sobak-i-skidayut-bombi-na-zooparki-yak-rosiyski-viyskovyi-neschadno-znuschayutsya-z-tvarin-video-18-2028571.html>

²² Семків В. “Росія культивує смерть і підживлюється нею”: розмова з Олегом Покальчуком... С.97.

– “Кицька на спогад про темін” Неди Нежданої²³ та “Тополь М летить на кішку Брошку” Лени Лягушонкової²⁴. “Кицька” вже має безліч сценічних втілень, які почалися з Театру Володимира Завальнюка “Перетворення” у Києві ще 2015 року. Ця п’єса аншлагово йде у Фінбороу театрі (Лондон), де була номінована на престижну премію Offi eawards у двох номінаціях “краща нова п’єса” і “краща головна роль”, вже має понад 10 схвальних рецензій у провідних англійських виданнях. Також Київ, Миколаїв, Одеса, Хмельницький та інші українські міста побачили її у постановці Херсонського театру імені Миколи Куліша. Текст Лени Лягушонкової також зараз активно включається у програми читок українських п’єс про війну в Європі та США.

Обидві авторки родом із Донбасу: Неда народилася і виросла у Краматорську, Лена – у Станиці Луганській.

Твір “Кицька на спогад про темін” – це рефлексія на перші воєнні події 2014 року, і його авторка вже тоді усвідомлювала, що це не випадкова, а глобальна цивілізаційна війна. “Тополь М...” створено у березні 2022 року, коли його авторці вже вдалося перетнути кордон України у статусі біженки.

Для мене парадоксально і незбагнено, що Лена Лягушонкова, вже раз втівши на українську територію від російської навали 2014 р., у 2019 р. бере участь у російському драматургічному фестивалі “Любимовка”, тривалий час продовжує писати російською (навіть станом на зараз), позиціонуючи себе вже як українську драматургиню, – і от менше ніж за три роки після братання з російською драматургічно-театральною “любимівською” тусовкою їй знову доводиться тікати від війни – вже за межі нашої країни. Відтепер її сторінки у соцмережах – українською, вона завзято і швидко вчить польську та німецьку, у публічний простір випускаючи драматургічні тексти лише в українських перекладах...

Протагоністка Неди Нежданої, прийнявши рішення виїхати з окупованого Донбасу, розповідає *свою* біографічну історію, наповнену опором радянській системі та російським спробам гуманітарної колонізації України. Вона жила на *своїй* землі, вона піклується про *свою* кішку та її діток, тож намагається перед від’їздом прилаштувати трьох котенят, яких нещодавно народила її Есмеральда (вловлюємо алюзію на гордовиту, добру і щирю героїню відомого роману Віктора Гюго). Есмеральду жорстоко вбили ополченці, вона стала однією із безневинних жертв російської агресії – так само, як і люди з проукраїнською позицією на окупованих землях. Важливо, що підкреслюється особлива котяча порода – “*волелюбні шотландці*”, чим одразу розгортається прихований “шотландський” інтертекст твору. Адже політичний союз острівної Шотландії та королівської Англії був добровільним і сприяв утворенню Великої Британії, шотландці при цьому повністю зберегли свою ідентичність, мову, культуру, історію – а українські Крим і Донбас зазнали агресивних насильницьких дій з

²³ Неждана Н. Кицька на спогад про темін: Прощальний монолог Донбасу. Майдан. До і після: Антологія актуальної драми. Київ: Світ знань, 2016. С.225-250.

²⁴ Лягушонкова Л. Тополь М летить на кішку Брошку. URL: <https://docs.google.com/document/d/1-8kNY4gYov3a2d1ANMkJ4OxSEjfyIEFO/edit>

боку сусідньої держави, яка давно готувала та підживлювала на цих землях розмивання і втрату української ідентичності. Пропонуючи людям взяти кошенятко, жінка проговорює свою власну історію і укріплюється у рішенні не мати нічого спільного з агресорами і місцевими колаборантами, їхати подалі від них і розпочинати життя наново. Ми бачимо, що вона не віддає маленьких тваринок у випадкові руки, тобто, не прагне їх просто позбутися, а переживає, щоб вони жили у добрих людей. Зрештою, одне котенятко, якого ніхто не взяв, вона залишає собі як часточку свого рідного Донбасу.

Неда Неждана вибудовує свою монодраму як своєрідний психотерапевтичний сеанс прощання українки з тоталітарним та постколоніальним минулим, осягнення себе у новій деколоніальній реальності, яка для протагоністки вже вийшла з-під гніту постсовецьких знаків та кодів. Її протагоністка ще до початку війни жила у ментальній українській моделі “садка коло хати”, в якій було місце деревам, тваринам, квітам, діяльнісній любові. Відтак Неда пропонує розмову про українську ідентичність, важливість та шляхи її збереження і продовження – не випадково у цьому творі є апелювання до наступного покоління, насамперед людського (історія дітей протагоністки), але поряд з тим йдеться і про котяче продовження роду як про перемогу життя над смертю. Зрештою, те, що одне котенятко лишається з героїнею п’єси, – це історія продовження, подальшого розгортання у часі того українського “середовища життєформ”, яке, попри глобальні випробування, обов’язково знову приросте “садком вишневим коло хати”.

Протагоністка Лени Лягушонкової міркує про *чужих* котиків у локусі своєрідної постмодерної “бездомності”: спочатку вона перебуває у підвалі будинку під час бомбардувань та ракетних атак, де поряд з нею є три чужих коти, тоді гортає ФВ-стрічку, яка виносить новини про покинутих котів із Гостомеля, Бородянки, Ірпеня, Бучі, Макарова, про волонтерів, які намагаються їх врятувати, про жажливу долю притулків тварин у цих містечках, а також про те, як місцеві старенькі пробивають дірки у будинках і квартирах, де евакуйовані господарі залишили тварин, і через ці дірки дають їм воду та корм. Одна із “віртуальних” кицьок має ім’я Брошка, що одразу відсилає нас не до українських “прошивки” чи “середовища життєформ”, а до російської поп-естради і до “Мадам Брошкіной” Алли Пугачьової.

Тут ми маємо наочний приклад нетотожності географічних та культурних кордонів між Україною і Росією. Парадоксально, але на дев’ятому році війни, яку Росія розв’язала в Україні, для протагоністки Лени Лягушонкової саме російський дискурс мови та культури продовжує бути актуальним і привабливим, як і побутове життя цієї країни загалом: вона зізнається, що менше як за місяць до повномасштабної війни, яка жене її із власного дому, підписала петицію, щоб засудили двох чоловіків, що збиткувалися з kota Кузі у російському місті Омську: “Я не хочу, щоб страждали російські котики”. І лише страх перед власною загибеллю від узагальненої ракети з Тополя М міняє модальність її ставлення до держави, яка була для неї ментальною метрополією: відтепер вона співчуває лише російським котикам, але нарешті вже не співчуває

росіянам, на трупи російських солдатів у стрічці соціальних мереж дивиться як на заспокійливе.

Якщо у Неди Нежданої образ *котячої родини*, по суті, є ключовим і центрує п'єсу, стаючи каркасом її драматургічної дії, то у Лени Лягушонкової відбувається розмивання “котячого” дискурсу у кілька етапів: спочатку створенням довкола котів у підвалі майже рівноцінного середовища (“*В підвалі кричать: 1) три коти 2) дві собаки 3) чотири дитини. Щури не кричать – щури місцеві*”); згодом – нагнітанням інформації соцмереж із гарячих точок під Києвом від згадок про окремих тварин до відео палаючого притулку в Макарові. При цьому знакові в плані фактів геноциду українців Буча, Гостомель, Ірпінь, Бородянка, той же Макарів у тексті п'єси майже безвідносні до долі людей, хіба що у контексті безмотивної злоби від окремих дописувачів: “*Моя мама в Бучі мертва. Чого ваша кішка має жити?*”. Люди розшукуються/згадуються не як самоцінні живі сутності (чийсь близькі, друзі, батьки, діти), а лише у прив'язці до прикладної потреби/функції – відшукати/нагодувати/забрати чиюсь тваринку, у нашому випадку – покинутих котиків.

Лена Лягушонкова щедро доповнює свій мозаїчний драматургічний текст позахудожнім матеріалом різного ґатунку: подає технічні характеристики пускової ракетної установки Тополь М, її фото, пости й коментарі соціальних мереж, описи жаклих відео, фотографію дірки у стіні багатоквартирного будинку, через яку кицька Брошка отримує воду і корм, зрештою, навіть розміщує посилання на рекламу корму для котів на YouTube-каналі – і ця польська реклама настільки життєрадісна, що з нею “*треба щось робити*”. Протагоністці без ментального коріння важко знайти опертя навіть у мирній сусідній країні, вона живе всередині власних фрагментарних потрясінь і не відчуває тієї життєдайної сили, яка є у героїні Неди Нежданої.

Коти-персонажі як автономні протагоністи. Тепер розглянемо драматургічні тексти, в яких персонажі-коти діють на сцені автономно, поза людьми, стаючи натомість людей нараторами і протагоністами. Олександр Вітер у п'єсі “Подаруй мені смак сонця”²⁵ під постійний звуковий супровід війни – “*гуркіт вибухів*” – організує відповідний сценічний хронотоп: “*Вечір. Руїни напівзруйнованого будинку*”. Від перших і до останніх реплік персонажів-тварин ми бачимо, як у цьому хронотопі страждають вони усі – незалежно від того, це вуличний кіт Кекс чи тендітна домашня кицька Ліззі делікатної породи Сфінкс, німецька вівчарка Байкал чи підстаркувата такса Пуф, і навіть стара черепаха Лія, яка пам'ятає ще другу світову війну і тоді, так само, як і зараз, втратила родину. Драматург робить вступну заувагу, застерігаючи нас сприймати дію як розповідь лише про тварин: “*Хоча в п'єсі діють тварини – абсолютно необов'язково намагатись реалістично відтворювати звички та вигляд тварин. Це скоріше людський характер ніж реальне відтворення звірів на сцені*”. Тварини переймаються тим, як їм знайти безпечне місце і де здобути їжу, чи можна у такій ситуації, в якій вони опинилися, перестати боятися, чи врятуються

---

²⁵ Вітер О. Подаруй мені смак сонця. URL: <http://kurbas.org.ua/news/nenazvana-viuna/4.pdf>

вони втечу з огляду на те, що всюди розставлено міні-розтяжки. Інколи чутливій і беззахисній Ліззі здається, що вона опинилася у випадковому сні: “ЛІЗЗІ. Ні!!!...Ні!!!... Сон!...Це сон!! Я зараз прокинусь!... Точно прокинусь! Це сон! Прокинусь! І хазяйка... хазяйка... ну чи господар...хоча краще хазяйка... Вона... вона... Дасть багато... дуже багато мого улюбленого корму...Тільки... тільки прокинутись... Зараз... Ще трішки і прокинусь...”, – але сон не минає і зростається з реальністю. У всіх дійових осіб п’єси своя історія стосунків з людьми: кіт Кекс за все життя на вулиці так і не зустрів “своїх” людей; пса Байкала іще щеням вивезли в Росію, там його дресували, аби потім використати під час нападу на Україну, зрештою тут пораненого і кинули, а тепер він виживає самотужки; кицьку Ліззі господарі любили та бавили, але вони обоє загинули від бомби, у що Ліззі відмовляється вірити і в чому боїться пересвідчитися; песика Пуфа господар не взяв з собою в евакуацію; прямісінько у будинок черепахи Лії прилетіла ракета, а її вибуховою хвилиною віднесло від будинку, і тому вона жива. Звірі знову вчаться довіряти одне одному, намагаються взаємодіями, діляться їжею, планують порятунок, являють дива самопожертви. Ідея врятувати друзів, підірвавши замінований міст, аби по ньому не пройшов ворог, належить псу Байкалу: коли він радиться про це з черепахою Лією, спочатку здається, що він намовляє її тікати. Та черепаха береться здійснити план порятунку друзів самотужки, і знову її супроводжує надзвичайний фарт: під час вибуху її так само, як і двічі раніше, відносить з небезпечної зони вибуховою хвилиною. Зрештою, у фіналі п’єси з’являється надія, що туди, де ховаються тварини, прориваються українські бійці і що всіх учасників сценічного дійства таки буде порятовано.

У вересні 2022 року у приміщенні Закарпатського академічного обласного театру ляльок відбулася прем’єра сценічних читань ще однієї “котячої” п’єси – “Коти-біженці”²⁶ Людмили Тимошенко та Марини Смілянець. Цей проєкт було втілено силами студентів Ужгородського інституту культури і мистецтв. Заявлено незвичний жанр цього драматургічного твору – “кототерапія”, в основу дії покладено особисті переживання авторок, які, як і багато українських жінок з дітьми, у березні стали біженками і виїхали за межі України. Дійові особи – чотири коти і киці, які теж тікають від російських ракет і артилерійських обстрілів, а потім на сцені проживають/переживають наслідки своєї втечі. Головним смислом цієї притчової казки авторки вбачають “у доступний для дітей спосіб пояснити, як можна боротися з нетиповими обставинами, які фактично перевернули життя дригом, і при цьому не впадати у відчай”. Відтоді ця п’єса зазнала багатьох сценічних інтерпретацій як в Україні, так і за її межами, оскільки запит на таку “кототерапію” виявився надзвичайно потужним, як і на інші позитивні мистецькі ініціативи, які під час війни вчили українців позбуватися тотального колоніального комплексу жертви і ставати активними

²⁶ Тимошенко Л., Смілянець М. Коти-біженці: кототерапія. URL: https://docs.google.com/document/d/1xqJnzbXe1UHUOWH8PT6qucQ9GvPoLLk8/edit?fbclid=IwAR0sohRpOmmBiH1zWgJa3944_HZ3RESJleIqNJv6ONp8U9cxZnhl3nfyIol

учасниками спротиву та допомоги тим, хто поряд, формуючи консолідоване громадянське суспільство.

Тут хочеться згадати про серію картин “Котики ЗСУ” (по суті – це велика візуальна книга персональних історій) львівської художниці Маріанни Пашук, яка пригадувала, як взялася за цю роботу: “Хтось біг плести сітки, хтось займався ще чимось корисним на благо, а я намалювала першого Котовояку. Коли люди почали писати багато хороших слів у відповідь – я зрозуміла, що моя робота теж потрібна, люди якось відчувають ту емоцію і енергію, які я туди вкладаю. Це свого роду арт-терапія і для мене, і для людей”²⁷. Дуже показово, що кожна з її картин мала передісторію у буденному героїзмі українців різного віку, різних професій та соціального статусу: “У котовояках легко впізнати героїв цієї війни: ось Привид Києва, ось Кіт-Характерник із Чорнобаївки, а ось Киця-Захисниця із банкою консервації – певно, з Києва... Вся ця творчість надихає, підтримує, допомагає вистояти та повірити у те, що незабаром буде наша Перемога. Так і котовояки: серйозні та зосереджені, розлучені й завзяті, вони втілюють усе, що наразі відчуває кожен українець. Треба відзначити, як коти Маріанни змінилися із початком війни. Якщо у мирний час це були спокійні, променисті, теплі та пухнасті малюнки, то з початком війни вони стали войовничі та люті, в котів з’явилися зуби та пазури. І це вірно: українські котики й киці захищають своїх котенят”²⁸.

“Котячий дискурс” в Україні періоду війни поза межами драматургії: ознаки контрдискурсу. “Котячий дискурс” під час нинішнього етапу війни надзвичайно активний і поза межами драматургії. Хоч як це дивно, але він посів особливе місце у візуальній культурі та мерч-бізнесі. Найперше він став очевидним контрдискурсом щодо песика Патрона, офіційно допущеного в єдиний телевізійний марафон новин та на шпальта лояльних до політичної влади медіа – як такого собі псевдоконкурента нашого політичного очільника: песика показували постаттю милою, але водночас девальвуючою будь-яку ідею політичної конкуренції.

Також це очевидний контрдискурс до самопіару владою і якимись (не)випадковими радниками себе як супергероїв і переможців, чим хизуються у різних владних кабінетах у той час, коли розгорнулися справді народна війна і глобальний народний спротив (згадаємо тут великий асортимент мерч-продукції – від чашок до декоративних подушок, портретів та скульптур з фото або стилізованими портретами представників офісу президента, у тому числі лояльних до Росії, у костюмах супергероїв-рятівників України). Контрдискурс має виразну публічну спрямованість на те, щоби не дати політичній владі та владі радників привласнити колективну українську перемогу у цій війні. Котики тут стають всепоглинаючим символом українського народного спротиву, заякороного ще у давніх традиціях українського воїнства, у перемогах козацької

²⁷ Савва Ю. Котовояки Маріанни зі Львова: коти еднають і зближують! URL: <https://thegard.city/articles/203906/kotovoyaki>

²⁸ Там само.

доби, а головне – що котики – це не про піар будь-якої конкретної політичної особи, це про нечувану консолідацію українського народу та українського війська перед загрозою тотального геноциду та знищення української ідентичності.

Звісно, візуальний “котячий дискурс” як своєрідний спосіб діалогу про ідентичність був актуальним для української інтелектуальної спільноти ще до 24 лютого. На це працювали проєкт Kit Інжир рівненської художниці Олени Павлової, прекрасні дитячі книжки, що виховували наших дітей українцями (наприклад, серія “36,6 котів” Галини Вдовиченко, нова “котяча” серія Юлії Ілюхи).

А особливо слід відзначити знаковий український фільм 2020 року “Наші котики, або як ми полюбили лопати в умовах обмеженої антитерористичної операції з елементами тимчасового воєнного стану” режисера Володимира Тихого. Нагадаю всім, що це фільм, у продюсерський колектив якого включено онука Степана Бандери та у якому горить-палає Кремль.

Які особливості та структурні риси цього контрдискурсу? Котики – це часто безіменні герої з народу, вони розуміють, що війна відбувається не лише на лінії вогню, тому мають масовий характер, охоплюють безліч сфер нашої буденності під час війни, вони візуалізуються без політичної іронії, але нерідко – цілком у традиціях української ігрової культури. Те, що я продемонструю зараз, засвідчує, що котики часів війни стають нашим талісманом і тотемом:

- 1) Ми ставимося до них по-особливому, виокремлюємо їх з-поміж інших живих створінь;
- 2) Ми пов’язуємо їх з нашою ідентичністю і з нашою візією перемоги у війні за ідентичність;
- 3) Ми готові бути з ними одним цілим, визнавати, що ми однієї крові;
- 4) Метафізично, евентуально ми готові бути в їхньому тілі, одухотворювати його своїм незламним духом, підтримкою свого сакруму і своєю вдачею (як раз це прекрасно ілюструють і цикл Маріанни Пашук “Котики ЗСУ”, і котячі графіті у містах, які чинили спротив окупантам, наприклад, у Миколаєві та Херсоні);
- 5) Ми міфологізуємо і вводимо у різні культурні контексти пов’язані з котиками реальні події (як приклад – котик із Бородянки та весь дискурс довкола нього – аж до книги Олександра Михеда “Котик, півник, шафка”);
- 6) За їх образом і подобою ми створюємо нових істот мілітарної української неоміфології (наприклад, такий персонаж як Бавовнятко);
- 7) Ми візуалізуємо котиків як своєрідних духовних провідників (тематична серія від Кота Інжира Олени Павлової);
- 8) Ми наділяємо котиків усіма мислимими і немислимими формами та функціями захисту (коли волонтери доставляють на передову щось необхідне для наших воїнів і роблять колективне фото, обличчя воїнів з відомих причин маскують емоджі котиків);

9) Ми робимо їх улюбленими народними героями (наприклад, серія візуальних коміксів “З життя Валери”, Alex Sorin, Tatyana Sorina, показова щодо сприйняття Валерія Залужного як “свого”, народного героя);

10) Зрештою, “котячий” тотем дає нам унікальні можливості популяризувати себе та нашу незламну армію у світі, заробляти і спрямовувати кошти на нашу перемогу.

Висновки.

Таким чином, у сучасній українській драматургії “котячі” сюжети стають новим способом емоційного проживання/переживання війни, а екокритична оптика їх літературознавчої інтерпретації набуває особливого змісту, метонімічно переносючи думки, почуття, емоції і травми людей в історії та рефлексії тварин. У такий спосіб тварини стають активними учасниками українського опору російській агресії і повноправними “співавторами” майбутньої перемоги, а само драматургічне письмо демонструє ознаки реляційної екокритичної системи. Ми бачимо, як ця система впевнено дрейфує у напрямку зближення з лінгвокогнітивістикою, культурною антропологією, студіями пам’яті, теорією ідентичності/ідентичностей, дослідженнями Іншого.

Прив’язані до актуального дискурсу війни драматургічні тексти, в яких взаємодіють люди і тварини, використовують анімалістичні коди в різних системах координат: в одному випадку йдеться про ментальний національно забарвлений Sacrum, в якому людина і природа є єдиним цілим і тісно пов’язані, відтак будь-який сюжет виводить на розмову про невтрачену/набуту ідентичність (“Кицька на спогад про темін” Неди Нежданої), у другому випадку бачимо ситуацію безпритульного ментального локусу, в якому все живе перебуває на периферії, у розмитій і безвідносній до ідентичності системі множинних правд (“Тополь М летить на кішку Брошку” Лени Лягушонкової).

У той же час драматургічні тексти, в яких тварини взаємодіють поза людьми (“Подаруй мені смак сонця” Олександра Вітра, “Коти-біженці” Людмили Тимошенко і Марини Смілянець), демонструють привілеї деколоніальних культурних стратегій, в яких персонажі, позбуваючись колоніальних комплексів “жертв”, вчаться ставати вище власних постколоніальних травм – насамперед через колективну взаємодію та вербалізацію життєвих перспектив, стаючи активними нараторами і протагоністами, передаючи такий життєствердний креативний імпульс реципієнтам п’єс/вистав.

References:

1. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пер. з англ. Київ: Смолоскип, 2008. 360 с.
2. Верещак Я. Душа моя зі шрамом на коліні. Страйк ілюзій: антологія сучасної української драматургії. Київ: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2004. С.98-149.
3. Вітер О. Подаруй мені смак сонця. URL: <http://kurbas.org.ua/news/nenazvana-viuna/4.pdf>
4. Вишебаба П. Доньці. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XKPOt-aLp2o>
5. Діброва В. Свіжим оком. Тарас Шевченко для сучасного читача. Київ: Видавництво “Білка”, 2021. 174 с.

6. Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору). Львів: Інститут народознавства України, 2021. 360 с.
7. Лягушонкова Л. Тополь М летить на кішку Брошку. URL: <https://docs.google.com/document/d/1-8kNY4gYov3a2d1ANMdJ4OxSEjfyIEFO/edit>
8. Маценка С. Література як культурна екологія. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”]. Серія: Філологія. Літературознавство. 2016. Т.271. Вип. 259. С.24-29.
9. Неждана Н. Кицька на спогад про темінь: Прощальний монолог Донбасу. Майдан. До і після: Антологія актуальної драми. Київ: Світ знань, 2016. С.225-250.
10. Полторацька А. Екоцентрична парадигма твору О.Токарчук “Веди свій плуг понад кістками мертвих”. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2020. Вип.2 (93). С.26-36.
11. Савва Ю. Котовояки Маріанни зі Львова: коти еднають і зближують! URL: <https://thegard.city/articles/203906/kotovoyaki>
12. Семків В. “Росія культивує смерть і підживлюється нею”: розмова з Олегом Покальчуком. Локальна історія. 2022. № 6-7. С.96-101.
13. Скасків І. Віталій Запека “Цуцик”. URL: <https://chytay-ua.com/blog.php?id=826>
14. Статкевич Л. Теоретико-методологічні форманти сучасної екокритики. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія “філологія”. 2017. Вип. 76. С.100-103.
15. Сухенко І. М. Екокритичні орієнтири на сучасному етапі літературознавчих досліджень: проблема визначення. Актуальні проблеми та перспективи дослідження літератури зарубіжних країн. Сімферополь: Кримський Архів, 2011. С. 259-266.
16. Тимошенко Л., Смілянець М. Коти-біженці: кототерапія. URL: https://docs.google.com/document/d/1xqJnzbXe1UHUOWH8PT6qucQ9GvPoILk8/edit?fbclid=IwAR0sohRpOmmbiH1zWgJa3944_HZ3RESJleIqNjy6ONp8U9cxZnhl3nfyIol
17. Хмельницька В. Їдять собак і бомблять зоопарки: як російські військові нещадно знущаються з тварин (відео 18+). URL: <https://tsn.ua/ato/yidyat-sobak-i-skidayut-bombi-na-zooparki-yak-rosiyski-viyskovyi-neschadno-znuschayutsya-z-tvarin-video-18-2028571.html>
18. Яковенко І. Літературні екокритичні студії в США та Україні: теоретичні аспекти. Кременецькі компаративні студії. Вип. IX. 2019. С.201-202.
19. Ashford, J. Ecocritical theology: neo-pastoral themes in American fiction from 1960 to the present. McFarland & Company, Inc., Publishers, 2012. 208 p.
20. Carson R. Silent Spring, Fortieth Anniversary Edition. Boston: Houghton Mifflin, 2002. 378 p.
21. Goodbody A., Rigby C., Ecocritical Theory: New European Approaches. University of Virginia Press, 2011. 322 p.
22. Green M. Cultural studies // A Dictionary of Cultural and Critical Theory / Eds. M. Payne, J. R. Barbera. Oxford, UK; Cambridge, USA: Wiley-Blackwell 1998. 832 p.
23. Eagleton T. After Theory. London: Penguin Books, 2004. 250 с.
24. Rigby C., Goodbody A. [Prepublication manuscript for Ecocritical Theory: New European Approaches, edited by Axel Goodbody and Kate Rigby, University of Virginia Press 2011, 1-14.]. URL: <https://www.researchgate.net/search.Search.html?query=Ecocritical+Theory%3A+New+European+Approaches&type=publication>

CONTENTS

Feldbacher R. The silk road and China's revival in the shadow of new strategic challenges.....	3
Jardiel R. D. Participation in politics among millenials and generation Zs	23
Khalafalla A. M. A. Investigating the role of social security on the standard of living in Saudi Arabia	32
Mohammed L., Jackman M. An investigation into the socio-demographic and psychological correlates of compulsive internet use of among first year university students in Trinidad and Tobago	44
Tampubolon M., Nadeak B. Legal and psychological aspects of Russo- Ukrainian war	60
Lozano R. La crisis política peruana: ¿hacia un cambio en el sistema político?.....	76
Balandina N. Дискримінація підлітків в медіа як соціальна й етико-правова проблема	91
Barankova V., Kolomiets Y. Правила реалізації обов'язку дотримання нотаріальної таємниці.....	117
Bilotserkivets V. V. Сучасні проблеми, стратегії та перспективи авангардного розвитку нової економіки: мікроекономічний рівень.....	154
Bondar I. Methodology for determining the level of competitiveness of goods and services.....	176
Bondareva O. Драматургічний дискурс війни в оптиці українських “котячих” сюжетів: екокрітка, ментальні матриці, “кототерапія”, тотемний код	200
Butko Y. O., Tkachova O. V. Фармаконаглядові дослідження протитуберкульозних препаратів у Харківській області України	215
Buts Y., Krainiuk O. Техногенно-екологічні аспекти пірогенного впливу на довкілля	238
Dotsenko I. Стратегічне управління в умовах діджиталізації бізнес-процесів банківської діяльності.....	260
Dymova H., Larchenko O. Sensitivity analysis of dynamic systems models	283
Fedotova T. Міжнародна безпека через призму стійкого і людського розвитку, процеси на європейському континенті	299
Fisunen N. O., Vakulich M. M. SMART-економіка майбутнього: вплив діджиталізації на формування інвестиційного клімату країн світу	322
Garasymiv O. I., Riashko O. V. Достовірність доказів у світлі належного доказування у кримінальному провадженні	336

Hanziuk S. M. Some aspects of economic development and investment attractiveness of Georgia.....	349
Hloviuk I. V. Кримінальне провадження щодо діяння, кримінальна протиправність якого була встановлена законом, що втратив чинність: PRO ET CONTRA	364
Hmyria V. P., Zdir V. A. Financial mechanism for ensuring the development of agricultural production enterprises in the region	388
Humin O. M. Захист прав, свобод, честі і гідності людини в Західноєвропейській філософсько-правовій думці та Україні.....	434
Husenko O. Аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної безпеки України в умовах російської агресії.....	454
Izbash K. S., Polishchuk M. I. Observance of human and citizen rights and freedoms in the conditions of implementation of marital law in Ukraine.....	480
Kharchenko V. B. Дефініція суб'єкта кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.....	497
Khatniuk N. S., Pobiyanska N. B. Separate legal grounds of recognition economic obligation invalid.....	523
Kholodova O. Ol. Формування систем об'єктів паркування в містах.....	557
Khromchenko O. V. Психолого-педагогічні засади організації навчально-дослідницької діяльності учнів	581
Klimova S. M. Low level of public financial literacy as a challenge to the financial security of Ukraine.....	601
Kopotun I. M. The compliance of the exemption from criminal liability for corruption crimes with the basic principles of criminal law	616
Korniienko T. O. The significance of strategic marketing in the system of ensuring the economic security of the enterprise	641
Kosyanova O. Психологічні особливості безпеки життєдіяльності особистості в надзвичайних ситуаціях та її життєстійкість	665
Leontieva L. Виникнення, поняття, види та правовий захист торговельних марок в Україні.....	680
Levosiuik O. The role of non-government organizations (ngos) in social work	704
Luchyk S., Luchyk M. Digital transformation of business: changing development strategies and labor motivation.....	724
Lukianova H., Havryltsiv M. Implementation of human rights in the conditions digital transformation (analysis of today's situation in Ukraine).....	737

Lukianova H., Havrylytsiv M. Ensuring implementation of the constitutional principle of gender equality in Ukraine: problems and prospects.....	760
Martynets V. V. Соціальна безпека, криза в контексті досягнення цілей сталого розвитку	783
Matviichuk L. Управління фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання в умовах трансформації податкової політики держави.....	809
Mudrytska K. O. Теоретико – правові чинники впливу міжнародного права на національну безпеку України в умовах воєнного стану.....	831
Myroslava I. Mushkevych, Maksym Y. Lanevych. Особливості психологічного здоров'я студентської молоді відповідно до їх місця проживання.....	847
Nebesniuk O., Nikonova Z. Мікроелектронний діагностично-терапевтичний комплекс для рефлексотерапії.....	873
Olkova-Mukhnytska A. Механізми реалізації політичного лідерства у державотворчих процесах: сутність, результативність, виклики.....	890
Orel H. P. Ensuring human and citizen rights in the context of the development of social networks	911
Pashko L. Державно-управлінська антропологія: сутність, виміри, виклики	923
Pavlenko V. S. Технології як передумова повоєнного відновлення економіки України та посилення національної безпеки	945
Pavlovich-Seneta Y. Приватні суб'єкти адміністративного права в умовах дії воєнного стану в Україні	963
Pivnenko L. Конституційні права людини в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні: правові аспекти їх обмеження	993
Podkovenko T. Правові стандарти кібербезпеки: досвід Європейського союзу ..	1018
Pryshchera A. M., Biedunkova O. O. Діагностика екологічної безпеки та кризових явищ агросфери в умовах впливу урбосистем.....	1047
Radionova I. Штучний інтелект у деглобалізованому світі: діапазон небезпек (політичний контекст.....	1069
Razumova H. V., Oskoma O. V. Формування маркетингової політики розподілу підприємства	1093
Sachko D. V. Можливості співпраці Верховної Ради України із науково-експертним та інтелектуальним середовищем	1111
Sheviakov O. V., Gerasimchuk O. A. Psychological aspects of formation of professional health safety of specialists	1133
Smutchak Z. V., Vorobiov Y. A. Application of blockchain-technologies in the international safe area	1148

Surkova K. V. Електронні засоби навчання в професійній підготовці диспетчерів із забезпечення польотів	1161
Synytsina Y. Методологічні аспекти дослідження інтернет комунікації закладів вищої освіти України	1187
Trunin K. S., Sirenko I. V. Військовий менеджмент – нагальна необхідність розвитку військового управління	1212
Vedeneev D. V., Semenyuk O. G. Розвиток в Україні наукових досліджень проблематики інформаційно-психологічного протипорства у військовій сфері	1227
Verbytska V. I. Гендерні особливості в умовах воєнних конфліктів	1250
Veremeichuk V. P. Оцінювання результативності лідерства в представницьких органах влади: актуальність, сутність, наслідки	1276
Vlasenko V. A. Principle approach to managing the enterprise's investment activities in the conditions of safe implementation of real investment projects	1293
Volosiuk M. V., Sirenko I. V. Комплексна безпека як складова відновлення та розвитку українських громад	1316
Yuvsechko Y. Виникнення і розвиток синтетичних неорелігій в контексті релігійної безпеки	1335
Zaiats R. Актуальні напрями розвитку судової експертизи в Україні	1360
Zavhorodnia O. Інноваційний вектор національної політики розвитку: у пошуках відповіді на виклики та загрози глобальної конкуренції	1377
Batiuk O., Kuznichenko S. International experience of providing the safety of critical infrastructure facilities	1402

M 58 International security studios: managerial, economic, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Georgian Aviation University. Tbilisi, Georgia 2023. – 1438 p.

The authors are responsible for the content of the submitted materials in the monograph.

The collective monograph is the result of the generalization of the conceptual work of scientists who consider current topics from such fields of knowledge as: management, management, technical sciences, law, ecology, information sciences and psychological sciences through the prism of international security studies. Content-functional lines and the key direction of the study of psycho- and sociogenesis of personality in age and pedagogical dimensions through the prism of revitalization are highlighted by each researcher in the context of the implementation of an individual sub-theme.

For scientists, educational staff, PhD candidates, masters of educational institutions, university faculties, stakeholders, managers and employees of management bodies at various hierarchical levels, and for everyone, who is interested in current problems of management, technical sciences, law, ecology, information sciences and psychological sciences through the prism of international security studies.

